

- Joseph Jurt: *Assaigs d'història comparada dels intel·lectuals*. Edició a cura d'Antoni Martí Monterde. Traduccions de Salvador Company, Carlota Gurt i Anna Torcal. Barcelona: UB Edicions, 2021 (Col·lecció Figura). 308 pàgs. ISBN 978-84-9168-665-1.

La col·lecció *Figura* que publiquen les Edicions de la Universitat de Barcelona sorgeix de la iniciativa del Grup de Recerca de Literatura Comparada en l'Espai Intel·lectual Europeu (vinculat a la UB) i, tal com s'assenyala a la solapa del present volum, es proposa d'oferir al públic un catàleg dedicat a la literatura comparada que impulsi el coneixement de la disciplina a través d'obres que sorgeixen de l'activitat del mateix grup, o bé d'obres poc conegudes a casa nostra, ja sigui per la seva novetat o bé perquè han estat injustament oblidades. El recull d'assaigs que presentem aquí serveix, doncs, per brindar per primera vegada en català una mostra de la variada i riquíssima producció de Joseph Jurt, un dels col·laboradors externs del grup, que, com tot seguit veurem, resulta d'una adequació i interès inqüestionables per als estudis de comparatística en general, i particularment per als estudis comparatistes fets des de perspectiva catalana i/o centrats en temàtica catalana.

El present volum, que duu per títol *Assaig d'història comparada dels intel·lectuals*, està organitzat en tres blocs que es corresponen a tres àmbits diferenciats de la producció assagística de Jurt, els quals, però, són perfectament complementaris i constitueixen una línia d'anàlisi del tot coherent, al llarg de la qual s'aborden fets relacionables entre sí i, en certa manera, interdependents. Al primer bloc, que duu per nom "Camp literari i literatura nacional", s'hi estudia la constitució i l'articulació del camp literari dins l'àmbit de la nació; el segon bloc aborda les relacions transnacionals dels camps literaris i s'anomena "*Weltliteratur* i literatura comparada"; i el darrer bloc, finalment, duu per nom "Història comparada dels intel·lectuals" i se centra en l'anàlisi del paper que desenvolupa l'intel·lectual en diferents camps literaris nacionals.

Tot i l'agrupament dels articles en aquests tres blocs, que tot seguit abordarem per separat, cal assenyalar d'entrada algunes de les característiques comunes que són presents a tots els treballs del recull. En primer lloc, l'enfocament sociològic de què parteix Jurt, deutor de la teoria dels camps

del sociòleg francès Pierre Bourdieu, a partir del qual observa el fet literari de forma íntimament relacionada amb les estructures socials i polítiques en què històricament es produeix; en segon lloc, el plantejament comparatista que tenen tots els seus treballs, que ens ajuda a copsar el caràcter contingent dels constructes històrics sobre els quals té lloc l'activitat literària i, en general, l'activitat humana; en tercer lloc, el fet que gairebé tots els seus treballs se centren en l'anàlisi del que s'ha esdevingut històricament als camps literaris francès i alemany, en tant que exemples paradigmàtics de maneres antagòniques de concebre la producció literària i cultural, i en general l'activitat intel·lectual. Les relacions culturals francoalemanyes constitueixen, atesa la perspectiva comparatista de Jurt, un dels eixos centrals d'aquest recull.

Tot i que l'estudiós suís fa incursions retrospectives fins al segle XVI i puntualment fins més enrere, els seus treballs se centren majoritàriament en la producció literària i cultural a França i a Alemanya des del segle XVIII fins al segle XX. D'aquesta manera, Jurt reconstrueix els postulats sobre els quals s'erigeix la idea de nació a França i, més tard i de forma clarament antagònica, a Alemanya, per donar lloc a dos conceptes –*estat nació* i *nació cultural*– que constitueixen des d'aleshores i de forma contraposada els marcs en què té lloc el camp literari tal com l'entendem encara avui majoritàriament, almenys al món occidental. En aquest sentit, Jurt pren també en consideració a tots els treballs el grau d'autonomia/ heteronomia de què aquests camps literaris han gaudit en els seus respectius entorns i en diferents moments històrics. El caràcter nacional que Jurt reconeix en la constitució i articulació del camp literari, així com en l'activitat cultural i intel·lectual, el porta a plantejar-se conseqüentment el caràcter de constructe de la noció d'universalitat de la literatura, i la manera com cal entendre les iniciatives històriques de superació dels límits nacionals, tot començant pel concepte de *Weltliteratur* encunyat per Goethe, que Jurt s'encarrega de dilucidar en el seu context històric d'aparició.

Repassem ara els diferents continguts que Jurt aborda en els diferents articles ordenats en els tres blocs que hem esmentat. És significatiu que al primer article del volum, “La identitat nacional: una ficció, una construcció o una realitat social?”, Jurt es planteja la qüestió de la identitat nacional dels individus. La pregunta amb què s'obre, doncs, el volum no li serveix per decantar-se per cap de les tres alternatives que planteja sinó per fer un repàs de la gènesi de la idea de nació, especialment a França i a Alemanya, i de constatar el que aquesta idea té, justament, de ficció, de construcció i de realitat social. En tot cas, és en el marc nacional on es concep i es desen-

volupa contemporàniament el camp literari, tant si se'l defineix més políticament, com és el cas de França, com més culturalment, com és el cas d'Alemanya. Són aquestes dues perspectives, alhora, les que condicionen també una determinada concepció d'allò que és cosmopolita i internacional, tal com veiem a l'article "Llengua, literatura, nació, cosmopolitisme, internacionalisme. Condicions històriques de l'intercanvi francoalemany". I justament la dialèctica que es crea entre França i Alemanya al voltant de la consideració del terme nació i literatura constitueix el centre d'atenció en els següents articles, i serveix a Jurt per aprofundir en l'anàlisi de naturalesa del fet literari en el món contemporani i contestar a la pregunta: quin és el poder simbòlic de la literatura? A l'article "La construcció de les identitats nacionals a Europa (del segle XVIII al XX)" veiem d'una banda l'impacte que tenen en la configuració política d'Europa les concepcions antagòniques de la idea de nació nascudes a França i Alemanya, però també l'evolució que aquesta idea experimenta a Alemanya, especialment condicionada pels esdeveniments de la història contemporània. Un dels primers conflictes històrics que fa posar damunt la taula de forma evident el rerefons de tota aquesta discussió és la guerra francoprussiana de 1870–71 i la conseqüent incorporació d'Alsàcia i Lorena al II Reich alemany. En el darrer article d'aquest bloc, Jurt desgrana quins són els elements responsables de la divulgació i popularització de la idea de nació a França, que fins al segle XIX era pràcticament inexistent. L'estudiós suís arriba a la conclusió que són la universalització de l'ensenyament obligatori, el servei militar obligatori, la millora de les comunicacions, la creació d'un mercat nacional i la premsa els responsables de la consolidació d'aquest concepte entre la població francesa. Tot resumint, a la idea francesa de nació, basada en la compartició d'unes estructures organitzatives de caràcter estatal que es veuen legitimades per una història comuna, s'hi oposa la idea alemanya de la identitat col·lectiva basada en la llengua i la cultura, independentment de qüestions polítiques, com a elements que configuren la comunitat nacional. Mercès al paper rellevant que tant en un cas com en l'altre té l'escriptor, observarem com la literatura esdevé arreu un camp d'alt poder simbòlic. Al següent punt, en què abordarem els contactes transnacionals, veurem fins a quin punt la recepció cultural i literària d'allò que ve de fora està condicionada per aquesta concepció de nació.

Al segon bloc, Jurt estudia, prenent novament com a base les relacions culturals francoalemanyes, els intercanvis culturals transnacionals, la manera com s'articulen i la manera com s'analitzen des de l'acadèmia. En el primer article del bloc, "Traducció i *transfert* cultural", partint de la progres-

siva mundialització de l'activitat humana, Jurt aborda el fet literari i la producció cultural com una part més d'aquest fenomen, desproveint-lo de l'aura d'excepcionalitat que sol acompanyar-lo. Ja Goethe, diu Jurt, es va valer de símsils extrets de l'activitat comercial i econòmica per definir el seu concepte de *Weltliteratur* i l'intercanvi de bens culturals: no només considerant el fet literari des del punt de vista econòmic, per descomptat, sinó també des del punt de vista del seu valor simbòlic. També en aquest primer article del bloc, l'estudiós suís aborda la consideració que la importació de bens culturals ha tingut en els estudis acadèmics contemporanis de literatura comparada i en descriu l'evolució. Així, s'ha passat (als anys seixanta i setanta del segle XX) de parlar de la mera "influència" d'autors i obres estrangers en un context cultural aliè, a través de la traducció, tot constatant les desviacions interpretatives de l'obra original en la cultura d'acollida, als "estudis de recepció", en què es descriuen les condicions de difusió de les obres en els contextos culturals nous. Altres perspectives posteriors d'estudi que descriu Jurt són la de "transferència cultural", que prioritza la lectura que es fa de les obres en els contextos culturals nous, i la de la "traductologia", amb els diferents enfocaments que adopta segons les tradicions culturals; finalment, Jurt aborda la idea de "camp literari internacional". En tots aquests enfocaments, l'autor suís analitza les estratègies de traducció emprades per les diferents tradicions culturals, novament prioritant la francesa i l'alemanya, i destaca la importància que ja Goethe atorgava a la traducció no només com a mètode d'enriquir la pròpia tradició literària sinó com una manera de donar nova vida a les obres literàries, en contextos nous i amb punts de vista diferents del propi. També en aquest camp es constata una tradició traductològica francesa més propensa a adaptar allò estranger a la pròpia tradició i una tradició traductològica alemanya més partidària de fer evident l'element "estrany" en les traduccions.

En el segon article d'aquesta secció, Jurt aborda, comparativament, la qüestió de l'autonomia o heteronomia del camp literari a França i a Alemanya. Per fer-ho recorre a l'obra d'intel·lectuals ben rellevants, procedents d'ambdues tradicions. Per la part alemanya se centra en l'obra de Lukács, Goldmann, Köhler i Bürger, i per la part de França se centra sobretot en Bourdieu. En general, Jurt constata la major integració del camp literari en la societat a França, davant d'un aïllament social deliberat de la literatura a Alemanya. Ambdues actituds es poden explicar a partir de les evolucions històriques divergents de tots dos països pel que fa a les idees d'estat i nació, i al diferent paper que hi han tingut els escriptors a l'hora d'articular-los. Els termes en què s'analitza la posició de l'escriptor en la societat són

els d'autonomia i dependència d'altres poders, i en conseqüència de l'autonomia i dependència de la literatura. Seguint aquest paràmetres, Jurt reproduïx la classificació d'intel·lectuals i escriptors que proposa Habermas segons el grau i la naturalesa de la seva implicació en els fets mundans. Al següent article del bloc, "El camp literari nacional i transnacional", Jurt es planteja la qüestió de la no coincidència dels camps literaris definits lingüísticament amb les fronteres polítiques. El cas de la *francophonie* serveix a Jurt per analitzar les relacions de centralitat i perifèria cultural, i el desenvolupament de camps literaris secundaris articulats per principis aliens a criteris literaris i lingüístics, com passa amb els camps literaris del Quebec, de Bèlgica o Suïssa en relació al camp literari francès. També en aquest article, Jurt aborda la idea de la literatura francesa com a model de literatura universal, i destaca el caràcter de constructe d'aquesta idea apareguda en un determinat moment històric. En el darrer article d'aquest bloc, Jurt analitza la gènesi del concepte de *Weltliteratur*, encunyat per Goethe en els seus darrers anys de vida, partint de la idea d'intercanvi de bens culturals, amb horitzons europeus, en què es basa.

Al darrer bloc del volum, Jurt se centra, també comparativament, en el paper que han desenvolupat contemporàniament els intel·lectuals francesos i alemanys en els seus respectius àmbits d'actuació. Jurt hi pren en consideració la rellevància de les plataformes de difusió del pensament a França, especialment la premsa i les revistes culturals, i es refereix a l'engatjament tradicional de l'intel·lectual francès en els afers extraliteraris contemporanis, especialment des de Zola fins a Sartre. L'estudi del cas Dreyfus i el paper que hi tingué Zola són el centre, precisament, de l'últim dels articles de Jurt. A l'actitud més compromesa dels intel·lectuals francesos, Jurt hi contraposa l'actitud més distant dels intel·lectuals alemanys, motivada per qüestions històriques (absència d'un centre polític i la tradicional poca influència dels escriptors en els cercles de poder), tot fent l'excepció de Heine i dels intel·lectuals i escriptors alemanys de la postguerra.

El volum que presentem és d'un indubtable interès per al lector català. Centrat en bona mesura en l'anàlisi de les relacions culturals, polítiques i històriques francoalemanyes, ens ofereix, però, paradigmes d'anàlisi que podem aplicar a la nostra realitat cultural, política i històrica, per tal de comprendre-la millor. La cultura catalana, que tradicionalment ha sentit tan seva i tan propera la cultura francesa i que tan sovint s'ha sentit temptada d'emmirallar-se en l'alemanya, no es pot explicar segurament sense l'influx que totes dues han exercit sobre ella. És per això, i sobretot per la lucidesa amb què Joseph Jurt sap posar de costat les visions contraposades de fran-

cesos i alemanys pel que fa a identitat nacional, cultura i literatura, que aquesta lectura es podria considerar obligatòria per tot aquell que vulgui aprofundir en les relacions francoalemanyes, però també per a tot aquell que vulgui aprofundir en la realitat catalana. ■

- Jordi Jané-Lligé, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Anglesa i de Germanística, Edifici B, Carrer de la Fortuna, E-08193 Bellaterra (Cerdanyola del Vallès), <Jordi.Jane@uab.cat>, ORCID: 0000-0002-5950-1518.